

Poř. č. 9/2002

Stanovisko ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů k otázce zajištění obhájce ve zkráceném přípravném řízení mladistvému, osobě, která byla zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo její způsobilost k právním úkonům byla omezena nebo osobě ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody

Koná-li se zkrácené přípravné řízení proti mladistvému nebo osobě, která je zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo je její způsobilost k právním úkonům omezena, je třeba, aby mladistvý nebo tato osoba měla obhájce již v tomto stadiu řízení, bez zřetele na to, zda byla zadržena či nikoli. Ustanovení § 179b odst. 2 věta třetí trestního řádu se tu při nedostatku výslovné úpravy v trestním řádu použije per analogiam. Ne zvolí-li si proto mladistvý nebo tato osoba obhájce anebo jí ho nezvolí jiná oprávněná osoba (§ 37 odst. 1 trestního řádu), je třeba, aby jí obhájce byl ustanoven, a to zásadně nejpozději do okamžiku výslechu mladistvého nebo takové osoby jako podezřelého (§ 179b odst. 3 věta první trestního řádu).

Obdobně se postupuje i v případě, koná-li se zkrácené přípravné řízení proti podezřelému, který je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody.

Vrchní státní zastupitelství v Olomouci vydalo dne 5. 2. 2002 pod sp. zn. 4 Spr 4/2002 stanovisko k problematice ustanovování obhájce mladistvému ve zkráceném přípravném řízení, jež navazovalo na již dříve vydané stanovisko k otázce ustanovení obhájce ve zkráceném přípravném řízení a ve zjednodušeném řízení.

Na základě sdělení Policejního prezidia Policie ČR ze dne 6. 2. 2002 čj. PPR-32-1/RPP-2002 a opakovaného dotazu plk. Petra z Policejního prezidia Policie ČR ze dne 4. 3. 2002 bylo zjištěno, že v praxi policejních orgánů není jednotný názor na otázku, zda vůbec lze konat zkrácené přípravné řízení proti mladistvému, když podle názoru zastávaného Policejním prezidiem Policie ČR nutná obhajoba mladistvého ve zkráceném přípravném řízení, pokud by na uvedenou otázku bylo odpovězeno kladně, nepřichází v úvahu, protože v tomto stadiu řízení ještě nejde o obviněného a aplikace ustanovení § 36 odst. 1 písm. c) tr. ř. nepřichází v úvahu. Přicházela by v úvahu ve stejném rozsahu jako u ostatních zadržovaných osob podezřelých podle § 179b odst. 2 věty třetí tr. ř.

Z výše uvedeného vyplývá, že názor na rozsah účasti obhájce ve zkráceném přípravném řízení proti mladistvým a osobám zbaveným způsobilosti k právním úkonům nebo v této způsobilosti omezených vyžaduje sjednocení postupu, přičemž

je možno plně vycházet i ze závěrů citovaného stanoviska Vrchního státního zastupitelství v Olomouci.

Současně se v praxi mohou vyskytnout i situace, kdy zkrácené přípravné řízení by mělo být konáno i proti dalším osobám, jež se nacházejí v postavení osob uvedených v § 36 odst. 1 písm. a) tr. ř. (ustanovení o nutné obhajobě obviněného), zejména jde-li o osoby ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody.

Zejména je nutno uvést, že zkrácené přípravné řízení, které lze konat za podmínek ustanovení § 179a odst. 1 písm. a) nebo b) tr. ř., přičemž zásadně postačí splnění i jen jedné z podmínek pod těmito písmeny, je možno konat jak proti mladistvým, tak proti osobám, které nemají plnou způsobilost k právním úkonům na základě rozhodnutí soudu. To platí i přes znění ustanovení § 291 až § 301 tr. ř., z nichž plyne, že řízení proti mladistvým se vyznačuje oproti standardnímu trestnímu řízení určitými zvláštnostmi; je třeba poukázat zejména na ustanovení § 291 (mladistvý musí mít od zahájení trestního stíhání obhájce), § 292 (zjištění poměrů mladistvého), § 293 (vazba mladistvého), § 299 (osoby oprávněné podat opravné prostředky a z nich zejména stížnost) a § 301 (především odstavec 1, který klade některé požadavky v těchto věcech na orgány činné v trestním řízení a na samo toto řízení). Ohledně osob, které nemají plnou způsobilost k právním úkonům na základě rozhodnutí soudu, neobsahuje zákon sice žádné ustanovení, ale i v těchto případech je nutno respektovat specifika, jež se týkají řízení konaného proti těmto osobám (srov. jmenovitě ustanovení § 36 odst. 1 písm. b) tr. ř.).

Na druhé straně je třeba při konání zkráceného přípravného řízení proti mladistvým velmi pečlivě zvažovat, zda nejsou ve věci spíše podmínky pro uplatnění některé z forem tzv. odklonu (podmíněného zastavení trestního stíhání, popř. – byť zřejmě jen výjimečně – narovnání) nebo pro uplatnění postupu podle § 65 odst. 2 tr. zák. (toto ustanovení upravuje speciální případ zániku trestnosti ve vztahu k mladistvému). Pokud by podmínky pro takový postup byly splněny, konání zkráceného přípravného řízení zde zjevně nebude přicházet v úvahu a přednost mají ustanovení § 307 tr. ř., § 309 tr. ř. anebo § 65 odst. 2 tr. zák.

Zkrácené přípravné řízení by bylo možno konat proti mladistvým, na něž vzhledem k povaze jimi spáchaného jednání a jejich osobě nelze výchovně působit a tato skutečnost je zřejmá již bezprostředně po spáchání trestného činu (např. půjde-li o cizí státní příslušníky, o osoby, u nichž výchovné působení nepřichází zjevně v úvahu s ohledem na dosud zjištěné okolnosti – typicky by tomu tak mohlo být u pachatelů méně závažných kapesních krádeží, drobných výtržností, atd.); budou-li samozřejmě splněny předpoklady uvedené v návěť § 179a odst. 1 tr. ř. a dále alespoň jedna z podmínek uvedených v tomto ustanovení pod písm. a) nebo b).

V případě osob, které nemají plnou způsobilost k právním úkonům na základě rozhodnutí soudu, nelze konat zkrácené přípravné řízení, pokud vyvstanou závažnější pochybnosti o jejich přičetnosti vztahující se ke konkrétnímu skutku.

Shodně tak nelze konat zkrácené přípravné řízení proti osobám, u nichž by v případě, že by byly obviněnými, soud a v přípravném řízení státní zástupce považovaly za nutné zastoupení obhájcem, zejména proto, že vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného mají pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit.

Pokud jde o účast obhájce ve zkráceném přípravném řízení proti mladistvým a osobám, které nemají plnou způsobilost k právním úkonům na základě rozhodnutí soudu, neobsahuje trestní řád ustanovení obdobné § 179b odst. 2 věty třetí tr. ř. (pokud si podezřelý, který nebude propuštěn ze zadržení, ale bude předán s návrhem na potrestání soudu k provedení zjednodušeného řízení, ve stanovené

Ihůtě obhájce nezvolí, je třeba mu obhájce na dobu, po kterou trvají důvody zadržení, ustanovit). Z toho by mohl vyplynout i závěr, podle něhož ve stadiu zkráceného přípravného řízení nejde o nutnou obhajobu a obligatornost ustanovení obhájce mladistvému nastupuje až zahájením trestního stíhání, přičemž by současně bylo třeba vždy zvažovat vhodnost ustanovení obhájce v návaznosti na § 36 odst. 2 tr. ř.

S uvedeným názorem se nelze ztotožnit, a to z následujících důvodů:

V souladu s tím, co uvedlo již Vrchní státní zastupitelství v Olomouci ve svém stanovisku ze dne 5. 2. 2002, je závěr, že i ve zkráceném přípravném řízení proti mladistvému nebo osobám, které nemají plnou způsobilost k právním úkonům na základě rozhodnutí soudu, je nutno zabezpečit, aby byly zastoupeny obhájcem, pokud možno co nejdříve poté, co bylo zkrácené přípravné řízení započato. Není však nezbytné vycházet z toho, že důvody nutné obhajoby jsou zde dány podle ustanovení § 36 odst. 1 písm. b), resp. c) tr. ř., protože tato úprava se skutečně vztahuje až na obviněného. Pro to svědčí i ustanovení § 291 tr. ř., které rovněž hovoří o „zahájení trestního stíhání“. Obdobná je i úprava, která se týká zadrženého podezřelého, protože podle § 36 odst. 4 tr. ř. obviněný musí mít obhájce též v hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému. Teprve úprava v § 179b odst. 2 větě třetí tr. ř. rozšiřuje dosah tohoto ustanovení a stanoví další povinnosti orgánů činných v trestním řízení zabezpečit obhájce zadrženému podezřelému, který nebyl propuštěn ze zadržení, pokud si obhájce nezvolil sám nebo mu ho nezvolila jiná osoba, v zájmu zajištění jeho práva na obhajobu (§ 2 odst. 13 tr. ř.).

Není důvodu pro odchylný postup i v případě dalších osob podezřelých, na jejichž obhajobě lze mít zvýšený zájem, a to i přesto, že trestní řád neobsahuje výslovnou úpravu.

Pokud na jedné straně je připuštěno konat zkrácené přípravné řízení, jež je zásahem do zásady řádného procesu, avšak v návaznosti na kladné stanovisko osoby, proti které se toto řízení vede, i proti mladistvým a osobám, které nemají plnou způsobilost k právním úkonům na základě rozhodnutí soudu, se proti těmto osobám koná, na straně druhé jsou dány všechny důvody pro to, aby úprava obsažená v § 179b odst. 2 větě třetí tr. ř. byla při nedostatku výslovné úpravy použita analogicky.

Lze se navíc ztotožnit s názorem Vrchního státního zastupitelství v Olomouci, pokud konstatuje, že „zkrácené přípravné řízení je zvláštní forma přípravného řízení, které sice fakticky probíhá ve stadiu před zahájením trestního stíhání, ovšem má všechny aspekty a důsledky řízení po zahájení trestního stíhání. Zejména výslech podezřelého může být za určitých okolností rozhodujícím důkazem i pro rozhodnutí soudu (viz např. § 314d odst. 2 tr. ř.).“ Za těchto okolností existuje obdoba (nikoli však shoda) mezi výslechem obviněného po zahájení trestního stíhání ve vyšetřování a výslechem podezřelého ve zkráceném přípravném řízení, kdy ještě nedošlo k formálnímu zahájení trestního stíhání. Důvody, pro které by měl mít mladistvý podezřelý obhájce už při svém výslechu před policejním orgánem, jsou však totožné. Naprosto shodná situace je i v případě osoby, která je zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo je její způsobilost k právním úkonům omezena.

Byť tedy ve zkráceném přípravném řízení nejsou dány bezprostředně důvody nutné obhajoby uvedené v § 36 odst. 1 písm. b) nebo c) tr. ř., pokud si mladistvý nebo osoba, která nemá plnou způsobilost k právním úkonům na základě rozhodnutí soudu, obhájce nezvolí a neučiní tak ani jiná oprávněná osoba, je třeba mu obhájce na dobu předcházející podání návrhu na potrestání soudu obhájce ustanovit. Okamžik, od kterého nejdříve by tato osoba měla mít obhájce, lze vymezit v souladu

s ustanovením § 314b odst. 3 tr. ř., z něhož je patrné, od kdy je možno jednoznačně vymezit, že se zkrácené přípravné řízení koná proti určité osobě, tak, že je to moment **sdělení podezření**. Tato osoba by měla být zastoupena obhájcem nejméně již při svém výslechu jako osoba podezřelá. Proto je nutno o ustanovení obhájce – pokud tato osoba možnosti zvolit si obhájce nevyužije a neučiní tak ani jiná oprávněná osoba – požádat v potřebném časovém předstihu, záznam o sdělení podezření (sdělení podezření) pak takto ustanovenému obhájci doručit (§ 179b odst. 3 věta třetí tr. ř.).

Totéž se týká i dalších osob, které se nacházejí v postavení uvedeném v § 36 odst. 1 písm. a) tr. ř. (ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody). Toto ustanovení však plně dopadá na obviněné, nikoli na podezřelé ve zkráceném přípravném řízení. Nedostatek výslovné úpravy v trestním řádu je nutno vyplnit i v případě těchto osob o analogické použití ustanovení § 179b odst. 2 věty třetí tr. ř.¹

Meze této analogie plynou především z toho, o jaké osoby se konkrétně jedná, a z toho, zda vůbec lze proti nim konat zkrácené přípravné řízení. Jestliže by taková forma řízení nemohla být proti určité osobě využita, je analogická aplikace citovaného ustanovení vyloučena. Týká se to nejen mladistvých a osob, které nemají plnou způsobilost k právním úkonům na základě rozhodnutí soudu, pokud by (u mladistvých) byly podmínky pro uplatnění tzv. odklonu nebo ustanovení § 65 odst. 2 tr. zák. o účinné lítosti ve vztahu k mladistvému, anebo (u osob, které nemají plnou způsobilost k právním úkonům na základě rozhodnutí soudu), pokud by vyvstaly závažnější pochybnosti o jejich přičetnosti, a to ohledně konkrétního trestného jednání), ale dále se to týká osob, které jsou na pozorování ve zdravotnickém ústavu nebo u nichž vzniknou pochybnosti o jejich způsobilosti se náležitě hájit vzhledem k jejich duševním vadám (srov. § 36 odst. 1 písm. a), odst. 2 tr. ř.).²

Toto stanovisko bylo vydáno podle ustanovení § 12 odst. 2 zákona o státním zastupitelství.

Nejvyšší státní zástupkyně:
Mgr. Marie Benešová, v.r.

¹ Judikatura Evropského soudu pro lidská práva při výkladu čl. 5 odst. 1 písm. c) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod o předvedení před příslušný soudní orgán pro důvodné podezření ze spáchání trestného činu a čl. 6 odst. 1 zmíněné Úmluvy o právu na spravedlivý proces, které se vztahuje i na osoby, vůči nimž bylo vzneseno trestní obvinění, všeobecně vychází z toho, že při posuzování těchto otázek je bez významu, jakým způsobem určitá osoba získala status osoby, proti níž se vede trestní řízení, rozhodující je její **faktické postavení v tomto řízení**.

² Srov., jak bylo shora uvedeno, že budou-li dány jakékoli okolnosti, jež by odůvodnily v případě standardního přípravného řízení aplikaci ustanovení § 36 odst. 2 tr. ř., konání zkráceného přípravného řízení je vyloučeno.